

Հայերի եւ Վրացիների բազմահազարամյա համակեցության խորհրդանշական մեջ մենք արդեն միջնադարում ավարտում ենք ստացած այն Վրացական առասպելը է, զս որի հայերի նահատեմ է Յայուը (Յայկը) եւ Վրացիների նահատեմ Քարթլուը հարազա Եղբայրներ էին: Եկու ընիկ ժողովուրդների ծագումնաբանության ու Ժամանակակից լեզվաբանությանը թերեւս իիչ աղերսվող այս առասպելն իրականում խորին խորհուրդ ունի. Ժողովրդական հոգեկերտվածն ու արժեհամակարգը յուրովի են իմաստավորում անցյալը, ներկան ու աղագան: Դամաշխահային դատմության մեջ, դժբախտաբար, եզակի են Եղել այն դեմքերը, եր Եկու ժողովուրդ անհիշելի Ժամանականերից աղբել են կողք կողի, բնականա-

րով բնակեցված քաղաք էր, եւ նոյնիսկ նույն էր հայերի դաստիական թիվը: Թիֆլիսում են թաղված հայ մշակույթի շահեծեր, եւ իր խորհրդով այդ դաստիանը կարելի է համեմատել միայն Պոլսի հետ: Հայերի հսկայական ծառայությունը Վրաստանի մասնակիության, արվեստի, մշակույթի, կրթության ու քաղաքականության ոլորտներում մշտական խոս ու գրուցի, հաճախ բանավեճերի վերածվող խոսակցությունների առաջ նյութ է հայերի ու Վրացիների միջև: Թիֆլիսում են ստեղծագործել Սայաթ-Նովան ու մեծն Թումանյանը, եւ Յամրոն էլ Գիրորին «լավ կյանքի» հետեւց Թիֆլիս էր տանում, ոչ թե Երեւան բերում... Մրանք դատմության լոկ դրվագներ են, եւ այս ամենը չի մանալը նշանակում է չիասկա-

Ողուսատանի հետ Վրաստանի սառեցված թշնամանքը իրականում ոչ ճիշյան անհարմարություն, այլևս խոր ցավ է դաշտառում մեզ: Ողուսատանը մեր անվիճելի դաշնակիցն ու ռազմավարական գործընկերն է: Վրաստանը մեր մերձավոր հարեւանն է եւ հուսալի սննդական գործընկերը: Վրաստանը Ադրբեջանին դաշտոնապես համարում է իր ռազմավարական գործընկերը, իսկ դարաբաղյան հակամարտու-

մեր տարածաշրջանի մեծ բաղադրատուր արդեն եվրոպական ժամանակակից տես են ստացել, աղայութերում ոչինչ չի փոխվել, ասես ժամանակը կանգ է առել: Անկախ այն բանից, որ Ալբերտում զազ ու նավթ կա, որ Կրաստանը առավելագույնս օգտագործում է իր տարանցիկ հնարավորությունները, իսկ Հայաստանը շարունակում է գտնվել նաև նակի ուղափակումների մեջ, շատ խնդիրներ նույնն են եւ դեռևս դժվար է ասել, թե ինչ-որ մեկը նյուած դրվագներ ու վերջնականաբես առաջ է անցնել: Ընդհակառակը, դաշտունական թթիլսիում, անուուց, շատ լավ են գիտակցում, որ տարածաշրջանային չլուծված խնդիրներն ու նախ եւ առաջ Լեռնային Ղարաբաղի հականաւորության նոր բորբոքումը կարող են կործանա-

սարհներին վրացահայերի երկրորդ լեզուն ռուսերենն է, հիմա նրանի դեմք է վրացերեն սովորեն: Դա անհրաժեշտ է, որպեսի Վրաստաճ Ծովագիշի դետուրյուն է, ինչպես Հայաստանը կամ որեւէ այլ դետուրյուն, եւ չիմանալով Վրացերեն ուղղակի անհնար է լիարժեք ինտերվել Վրացական հասարակության մեջ: Ոճանի հետ համարվող Վրացերենը սովորում են դժվարությամբ, իսկ մյուսներն, ընդակառակը, ձգում են դա անել օր առաջ: Լավ նորուրյուն է, որ Հայ առանձևական եկեղեցին Վրաստանուն վերջադես ղաւունական կարգավիճակ ստացավ: Եվ դա կարող է դրական ազդեցություն ունենալ իին ու նոր միջեկեղեցական վեճերի լուծնան համար: Զավախի կրթական ու մշակութային շահ հիմնախն-

Հայոսն ու Քարքլուր Մերօրյա զնոքալ Վայրի կերնւմ Ներնւմ

բար, ժամանակ առ ժամանակ խնդիրներ, վեճեր, անգամ բախումներ են ունեցել, սակայն դա երբեւ չի վերածել արյունահեղության ու թշնամանի: Եվ բարեբախտաբար, հայերն ու Վրացիներն են, որոնց դատմության վերջին առնվազն երկուսուկես հազարամյակուն հայսնի է հայ-Վրացական «բախումների» առավելագույնը երկու-երեք դեմք: Ընդդիմախոսները թերեւս կարող են իհեել Թիհսոսսից հետ առաջին դարը, երբ Կաղաց եւ Տրդա Արշակունյաների գլխավորած հայ-դարձեական զորքերը Հայաստանից կտարեցին հռոմեական դրածն, իբերների Փարսաման բազավիրի որդի Շուադամիզդին եւ նրա զորքին: Երկրորդ 1919 թվականին եր, երբ Հայաստանի եւ Վրաստանի միջեւ կարճատեւ զինված բախումից հետև Անգլիան ստանձնեց հաւաքարի ու բաժանարարի դեր...

Եռ խնդիրներ

Եռ ժամանակներն ու

2008թ. Վրաց-հարավօսական հականաւորությունից հետո Վրաստանն իր փաղաքական կայունության հաշվարկված վարկանիշներով Հարավային Կովկասում ամենացածր տեղում էր: Հենց այդ դաշտառով էլ 2011 թ. դեկտեմբերին Վրաստանի ազգային անվտանգության նորացված հայեցակարգում ճեւակերպվեց այն միտքը, որ «Ռուսաստանի գլխավոր նախարարը Վրաստանը չկայացած դեռություն դարձնելու է»: Իր տարածքային ամբողջականության համար դայլարում Վրաստանը բախվեց անլուծելի մարտահրավերների: Չաս են դատահել վրացի գրուցակիցների, ովքեր համոզված թողորում են, որ բարեփոխումների եւս մեկը հնգամյակ բաղաքական նորամուծությունները ու նոր հասարակական հարաբերությունները կդարձնի անօրդենի:

Հիմա ամառ է, եւ տասնյակ-

հազարավոր հայաստանցիներ ուղղվել են դեմք Վրացական լողափեր: Սա եւս մեկ առիթ է բնարկելու Վրացական բարեփոխումները եւ համեմատելու մեր իրականության հետ: Հայերին միջեւ «քունդ գրուցները» հանգում են այն հարցադրմանը, թե կիրաւութիւնը է արդյո՞ք Վրացական փորձը Հայաստանի համար եւ հնարավո՞ր են արդյո՞ք մեզանում նման արճատական, արագընթաց, բայց անցավ բարեփոխումներ: Անկախության խանտարիների ընթացքում առնվազն մի քանի փուլ է եղել, երբ հայերն ու Վրացիները նայել են իրար բարի նախանձու՝ մատքարակ համեմատելով իրենց վիճակը: Հայ-Վրացական մցակցություն-համերաշխությունը տևանելի հեռանկարում էլի շարունակվելու է, առնվազն այնքան, որի վահապահ կովկասում շարունակվելու են բնարկումները, թե տարածաշրջանային իրադրու-

թյան առկայությունը՝ սղանալիք իր ազգային անվտանգությանը: Վրաստանով են անցնում այժմ գործող եւ աղագայում գործարկվելիք էներգակիրների բոլոր ճանաղարհները: Մեր ժամանակների խաղաքական մեծագույն իմաստությունն այն է, որ բարդ հարաբերությունների այս խճանկարում մրցակցությունն ու ելեկտրական գործությունները այսպիս չի կատարված: Իրականում, Վրաստանում դատաղարտված են հանգիս նայելու Ուլսաստանի հետ մեր ռազմաքաղաքական դաշինիքն ու մարտական եղբայրակցությանը ծիս այնուս, ինչուս Հայաստանում մենք ենք ուղղակի դատաղարտված ընթանումով մոտենալու մեր հարեւանի՝ Թուրքիայի եւ Աղրբեջանի հետ սեր համագործակցությանը: Ո՞րն է սրա բանական այլընթանը... Ուստի եւ Վրացիների հետ առանձին-առանձին բարեկանական գրույցներում, շատ հարգարժան ծանոթ գործարաներ, խաղաքական ու հասարակական գործիչներ ինձ բազմիցս ասել են, որ իրականում խոր ցավ են զգում ուսւվրացական թնջուկից, եւ շատ լավ հասկանալով, որ Հայաստանն իր մասւարով չի կարող լուրջ միջնորդ լինել դրա լուծման գործում, միաժամանակ անկեղծ դատարանականություն են հայտնել անելու հնարավորք:

Ասհաղթահարելին հաղթահարելու կովկասյան իմաստությունը

Յայեր եւ Վրացիները սեղան
ների ուլուզը լավ կազմակերպ-
ված են, թաճախյի անսահմա-
նափակ լիազորություններով,
խորիմաս ու ճշճարտախոս կե-
նացներով, խորապես դահլյա-
նողական ծեսերով ու պանդա-
կարգերով։ Կերցին երկու տա-
նամյակում Յարավային Կով-
կաս Եկած Արեւմուտքի ճարդիկ
փորձում են այս ավանդական
հարաբերություններին հաղորդել
դրագմատիկ, ասել Կովկա՞ ժա-
մանակակից շահով թելադրված
ունչ։ Յարավային Կովկասով
օջազգյած ամերկացի լրագ-
րողներից մեկը Վկայել է, որ եթ

րար դառնալ ամբողջ տարածաշանի համար: Այս մասին բարձրաձայնելու եւ ահազանգելու վերջին արիթը նաև Իրանի եւ Սիրիայի ուրոքը աշող լարվածությունն է, ինչը կարող է աղետալի ալիք տարածել նաև Հարավային Կովկասում:

Վերջին շաբաթների ընթացքում աշխուժացել են խսակցությունները, թէ համարելի՞ են արդյոյն Եվրոպական ինժեգրագիաի գործոնթագութերո եւրա-

ոյիրներ սկսել են լուծվել: Ինձ
դատահած շատ ջավախահայեր
դա ընդունում են, բայց միաժա-
մանակ ասում են, որ սպասում
են նաեւ տեղական ինքնակառա-
վարման ոլորտներում հայոց լե-
զուն դաշտնադես ճամաչելու
որոշմանը: Սա, նրանց համոզ-
ութեանիվ, ամբողջովին տեղա-
վորվում է փոքրամասնություննե-
րի իրավունքների մասին Եվրո-
պական օրենսդրության շրջա-
նակներում:

Վրաստանը նաեւ գրավիչ է
դաշտել արտասահմանյան գրո-
սաւորիկների համար, եւ մինչ
Հայաստանում բնաւրկում են
Հայաստանը նույնան գրավիչ
գրոսաւորիկության երկիր դաշտ-
ելու հնարավորությունները, ա-
վելի ծարդիկ ու գործունյա մեր
տուրողեատնուները հետարքա-
կան լուծումներ են գտնել Հայա-
ստանի ու Վրաստանի գրոսաւորի-
կային գրավչությունները միա-
սեղելու ուղղությամբ:

Սիջազգային համրությունը
հիմա ավելի ի՞շ է խոսում Հա-
րավային Կովկասում Աերտարա-
ծաշրջանային հիմքարացիայի
մասին, ըստ Երեւութիւն լավ
հասկանալով, որ առկա հակա-
մարտությունները ուու չեն լուծ-
վելու: Բայց Հայաստանի եւ
Վրաստանի բաղադրական ղեկա-
վարները միշտ ել գիտակցել են,
որ զայրէ մի ժահ, երբ սնտեսա-

կաս ածող հաճագործակցությունը օրգանակեն վերածելու է սնտեսական ինտերացիայի: Այս մասին շատ է խոսվել Եւ դեռ Եի կիսովի, որքան որ նեշանան սփման ու հաճագործակցության ծավալները:

Պատմական տարբեր ժամանակահատվածներում եւ տարբեր իրավիճակներում Վրացիներն ու հայերը մեկ վերիիշել, մեկ նոռացության են սկզել Յայոսի ու Զարթոսի մասին առասպելը: Սա հասկանալի է, եւ դատարանները միշտ էլ դրա բացառությունը սկզել են: Արժե իիշել Յայոսին եւ Զարթոսին, եր մերորյա գլորալ Վայրիվերումներում ամենատարբեր դատառներով կամ առիթներով բացասական հույցերը փորձում են ճբագնել բանականությունը:

ԱՐԱՄ ՍԱՓԱՐՅԱՆ
Քաղաքական վելութաբան,
բանսախրական գիտությունների
թեկնածու

